

TAJOVUZKOR XULQ-ATVOR

*Ro'ziboyeva Barchinoy Baxtiyor qizi**Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti**Pedagogika va psixologiya yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Annotatsiya: Maqolada bugungi globallashuv jarayonida shaxslar o'rtasida ko'payib borayotgan tajovuzkor xulq-atvor haqida fikrlar keltirilgan. Yosh avlod o'rtasida deviant xulq-atvorning rivojlanishi va jamiyatdagi jinoyatchilik hodisalarining o'sishi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud. Iqtisodiy tengsizlik, ommaviy globallashuv, axborotdan erkin foydalanish, demokratiyaning rivojlanishi, shuningdek, ijtimoiy hodisalar ko'pincha o'smirlar muhitida salbiy reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Yoshlar adolatsizlikka qarshi isyon ko'taradilar, axloqiy me'yorlarni o'rnatdilar.

Kalit so'zlar: agressiya, tajovuzkorlik, shaxs, ijtimoiylashuv, stress, g'azab, haqorat, xulq-atvor, jarayon, zarar, nafrat.

Аннотация: В статье рассматривается усиление агрессивного поведения среди людей в условиях современного процесса глобализации. Существует прямая связь между развитием девиантного поведения среди молодого поколения и ростом преступности в обществе. Экономическое неравенство, массовая глобализация, свободный доступ к информации, развитие демократии, а также социальные события часто вызывают негативную реакцию в обществе. среда подростков. Молодые люди восстают против несправедливости и устанавливают моральные стандарты.

Ключевые слова: агрессия, агрессивность, личность, социализация, стресс, гнев, оскорбление, поведение, процесс, ущерб, ненависть.

Abstract: The article discusses the increasing aggressive behavior among individuals in today's globalization process. There is a direct relationship between the development of deviant behavior among the young generation and the increase in crime

in society. Economic inequality, mass globalization, free access to information, the development of democracy, as well as , social events often cause negative reactions in the adolescent environment. Young people rebel against injustice and set moral standards.

Keywords: aggression, aggressiveness, personality, socialization, stress, anger, insult, behavior, process, damage, hate.

Kirish. Psixologiyada tajovuz tushunchasi ostida o'ziga boshqalarni bo'ysundirish yoxud ular ustidan ustunlik qilish maqsadida real axloq yoki fantaziyalashda ko'rinuvchi tendensiya (intilish) tushuniladi. Ushbu tendentsiya universal xarakterga ega, "tajovuz" atamasining o'zi esa umuman olganda neytral ma'noga ega. Tajovuz mohiyati bo'yicha ijobiy, hayotiy qiziqishlar va yashashga xizmat qiluvchi bo'lganiday, o'z-o'zidan tajovuzkor maylni qondirishga mo'ljal olgan salbiy bo'lishi ham mumkin. Tajovuz psixik reallik sifatida aniq tavsifnomaga ega: yo'nalganlik, ko'rinish shakllari, jadallik. Tajovuzning maqsadi jabrlanuvchiga shaxsan azob (zarar) yetkazish (dushmanlik tajovuzi) bo'lishi ham mumkin, yana tajovuzdan boshqa maqsadlarga (instrumyental tajovuz) erishish usuli sifatida foydalanish ham mumkin Tajovuz tashqi ob'yektlar (odamlar yoki predmetlar) yoki o'zi (tana yoki shaxs) ga yo'naltirilgan bo'ladi. Boshqa odamlarga yo'naltirilgan tajovuz jamiyat uchun alohida xavfni aks ettiradi. A. Bandura va R. Uoltyer uni assotsial tajovuz deb ataydilar va natijada boshqa shaxs yoki mulkka zarar keltiruvchi, shu bilan birgalikda, bu aktlar qonun bo'yicha jazolanmasligi mumkin bo'lgan.

Mazmuniy rejada tajovuzkor axloqning yetakchi belgilari deb uning quyidagi ko`rinishlarini aytish mumkin:

- odamlar ustidan ustunlikka va ulardan o`z maqsadida foydalanishga aniq ko`rinib turgan intilish;
- barbod qilish tendentsiyasi;
- zo'ravonlikka intilish;

Barcha sanab o`tilgan belgilarni umumlashtirib, shaxsning tajovuzkor axloqi ustunlikning aniq ko`rinib turgan sababini ko`zda tutishi haqida gapirish mumkin.

Bunda aniq ko`rinib turuvchi ijtimoiy-salbiy baholash, dastavval, “bunday murojaatni istamagan boshqa tirik mavjudotga zarar yetkazish yoki haqoratlashni maqsad qilib qo`ygan” tajovuzkor axloqning shakliga ega. Bunday tajovuzkor-assotsial axloq, albatta, zo`ravonlik – og`riq keltiruvchi verbal yoki jismoniy harakatdir. U, qoidadagiday, tajovuzkorning salbiy hissiyotlari fonida o`tadi, va o`z navbatida, jabrlanuvchida salbiy kechinmalarni uyg`otadi (qo`rquv, kamsitilish). Bu axloq tajovuzkor sabablar – barbod qilish, bartaraf etish, foydalanish, zarar yetkazishga yo`naltiriladi. Kognitiv darajada u bunday axloqning to`g`riligini tasdiqlovchi ko`rsatmalar bilan qo`llab-quvvatlanadi.

Asosiy qism. Shaxsning tajovuzkor axloqiga ta`sir ko`rsatuvchi boshqa xususiyat uning frustratsiyaga chidab berish qobiliyati hisoblanadi. Ma`lumki, frustratsiya ostida ehtiyojni qoniqtirish yoki maqsadga erishish yo`lidagi to`siqlar bilan chaqirilgan holat tushuniladi. Ba`zi mualliflar frustratsiyani tajovuzkor axloqning yetakchi sabablaridan biri sifatida ko`rib chiqadilar. Umuman olganda frustratsiya – juda ham keng tarqalgan ko`rinish, va odamlar uni uddalashda qobiliyatlari bo`yicha juda farqlanadilar. Agar tajovuzkor axloq frustratsiyani bartaraf etishga muvaffaqiyatli tarzda yordamlashsa, unda ta`limning qonunlariga muvofiq katta ehtimollikda kuchayadi. Shuningdek, agar odam frustratsiyaga yuqori ta`sirchan bo`lsa, yana unda frustratsiyani yengishning ijtimoiy maqbul usullari ishlab chiqilmagan bo`lsagina, muammo yuzaga kelishi mumkin. Ommaviy axborot vositalari (OAV) ning shaxs tajovuzkor axloqiga ta`sirini birmuncha munozarali masalalardan biri deb hisoblash mumkin. OAVning salbiy tajovuzini kuzatib o`rganadilar degan dalildan kelib chiqadilar. M.Xyusmann tadqiqotchilar guruhi bilan televizion ko`rsatuvlarni ko`rish va tajovuzkorlik o`rtasidagi korrelyatsiyani 20 yil davomida kuzatdilar. Ular aniqladilarki, 30 yoshda sodir etilgan jinoyatlarning og`irligi 8 yoshda afzal ko`riladigan televizion ko`rsatuvlarga mos tushadi. Televediniya vositasida tajovuzkor axloqning shakllanish mexanizmi quyidagi obrazda ko`rinishi mumkin: televizion ko`rsatuvlarga o`ta qiziqish – tajovuzkor fantaziyalar – personaj bilan o`zini o`xshatish – muammoni hal qilish va odamlarga ta`sir ko`rsatishning tajovuzkor usulini o`zlashtirish – tajovuzkor

harakatlarni takrorlash – shaxslararo munosabatlarda muammoni yechish uchun tajovuzdan foydalanish – madad olish – tajovuzkor odatlar – rivojlanmagan ijtimoiy va o`quv malakalari – frustratsiya televizion ko`rsatuvlarni o`ta ko`p tomosha qilish .Kuzatish orqali tajovuzkor axloqning shakllanishi bir necha shartlarni bajargandagina mumkin. Birinchidan, ko`rilganlar real ko`rinishi va odamni chulqab olishi zarur. Ikkinchidan, ko`rilganlar aynan tajovuz sifatida anglanmog'i lozim. Uchinchidan, tajovuz qachonki tomoshabin o`zini tajovuzkor bilan o`xshatsa, tajovuzning potentsial ob'yekti esa aniq shaxs uchun filmdagi tajovuz qurboni bilan assotsiatsiyalansagina tajovuz taqlid qilib o`rganiladi. O`rganishning keyingi printsiptial sharti tajovuz natijasida qahramonning tomoshabin uchun ahamiyatli bo`lgan lazzat olishi yoki maqsadga erishishi hisoblanadi. Umuman olganda, tajovuzkor sahnalarni ko`rish, chamasi, ko`pchilik katta odamlarga ko`zda tutilgan to`g`ridan-to`g`ri salbiy ta`sir ko`rsatmaydi, chunki qabul qilishning o`zi ichki va tashqi sharoitlar yig`indisini belgilaydi.

OAV ning bolalar va o`smirlar rivojlanishiga salbiy ta`sir ko`rsatishi haqqoniy xavfni tug`diradi va maxsus o`rganishni talab qiladi. Shaxs axloqiga ommaviy axborot vositalarining ta`siri to`la tushunarsiz bo`lib qolgan bir paytda oilaning tajovuzkor axloqning shakllanishida asosiy ijtimoiy manba bo`lib qolayotgan hozirgi vaqtda tan olinmoqda. Yaxshi ma'lumki,tajovuz nafaqat dushmanlarga notanish odamlar yoki raqiblarga nisbatan namoyon bo`ladi. Psixologik yoki jismoniy zo`rlik ko`pgina oilalar uchun mutlaqo kam uchraydigan hodisa emas. Oilada tajovuz ko`rinishlarining shakli turli-tumandir. Bu to`g`ridan-to`g`ri jismoniy yoki jinsiy zo`rlik, sovuqqonlik, taxqir, salbiy baho, shaxsga bosim, bolani hissiy qabul qilmaslik bo`lishi mumkin. Oila a'zolari o`zlari tajovuzkor axloqni namoyon qilishlari yoki bolaning istalmagan harakatiga madad berishlari mumkin.Bolaning tajovuzkor axloqiga turli oilaviy omillar ta`sir ko`rsatadi, masalan, oilaning past darajada qovushganligi, janjalkashlik, ota-onalar va bola o`rtasidagi yetarlicha bo`lmagan yaqinlik, bolalar o`rtasidagi o`zaro noxush munosabatlar, oilaviy tarbiyaning noteng uslubi. Masalan, o`ta qattiq nazoratdan foydalanuvchi ; nihoyatda qattiq jazoni qo`llovchi ota-onalar ko`pincha o`z

farzandlarining tajovuzi va quloq solmasligiga duch keladilar. A. Bandura va R. Uoltyer o`smirlarning ijtimoiylashuvi va ularning oilaviy sharoitlari o`rtasidagi aloqani o`rganib, bola axloqini belgilovchi uchta asosiy xususiyatlarni ajratdilar: uning tobe (samimiy-shaxsiy) munosabatlar o`rnatishga tayyorligi, vijdon rivojlanganligi darajasi, tajovuzga motivatsiya kuchi. Mualliflar fikriga ko`ra, oila samarali ijtimoiylashuvning eng kam darajadagi sharoitini yaratishi kerak. Bolaning atrofdagilarni qiziqishi, e`tibori va ma`qullashini istashga o`rgatadigan bevosita birinchi muhim shart mehribonlik motivatsiyasidir. Ikkinchi zaruriy shart deb tadqiqotchilar izchil talablar va cheklovlar (shu shart bilanki, ota-onalarning o`zlari ijtimoiy me`yorlarni biladilar) shaklidagi “ijtimoiylashuvning bosimi”ni ataydilar. Aksincha, axloqning dushmanlik shakli oilada ota-onalik muhabbatiga ehtiyoj frustratsiyasi, doimiy jazoni qo`llash (istalgan axloqni rag`batlantirish ustidan uning ustunligi), ota-onalar tomonidan talablarning kelishmaganligi, ota-onalarning o`zlarini tajovuzkorligi natijasida paydo bo`ladi. Shunday qilib, “assotsial tajovuz nazariyasi”ga muvofiq bolaning tajovuzkor axloqi dastavval bitta yoki ikkala ota-ona tomonidan nozik g'amxo`rlik va mehribonlik yetishmasligidan tug`illadi. Ko`ngil qo`yish frustratsiyasi bolada doimiy dushmanlik tuyg`usining paydo bo`lishiga olib keladi, chunki o`zi uchun ahamiyatli bo`lgan kattalarga (shu jumladan, uning hissiy ko`rinishlari) taqlid

qilish orqali rivojlanadi.

Xulosa. Bolaning ota-onalari bilan munosabatida rivojlangan ko`rsatma va axloqi oqibatda boshqa odamlarga ko`chiriladi (sinfdozlar, o`qituvchilar, turmush o`rtoqi). Oilaning yetakchi roli haqidagi gipoteza foydasiga yana bir isbot – bu ma`lum sharoit – bolalar muassasalarida tarbiyalanuvchi bolalarda tajovuzkorlik bilan bog`liq bo`lgan buzilishning ustunligi (asrab olingan bolalardan farqli ravishda) hisoblanadi. Bir vaqtning o`zida zaruriy ota-onalik g'amxo`rligidan mahrum bo`lgan barcha bolalar ham tajovuzkor bo`lavermaydilar. Oilaviy depressiyaning boshqa oqibati odamovilik, yuqori bog`liqlik, bo`ysunishga ortiqcha tayyorlik yoki chuqur xavotirlilik bo`lishi mumkin (pirovard, ehtimol, depressiyaning darajasi, bolaning yoshi, uning konstitutsional xislatlari va boshqa sharoitlarga bog`liq). Shunday qilib, ichki va tashqi

omillarning noxush ta'sirida tajovuzkor mayl haqiqatan tajovuzkorlik va jamoatchilik uchun xavfli shaklgacha bo'lgan turg'un barbod qiluvchi axloq shakliga ega bo'ladi. Biroq tajovuz salbiy oqibatlarga olib kelishi shart emas. Masalan, u nafaqat yangi va yangi ob'ektlarga aralashib ketishi, balki faoliyatning turli shakllariga – biznes, o`qish, sport, sardorlik va boshqalarga qo`shilishi (sublimatsiya qilmoq) mumkin. Albatta, me'yorda tajovuz muhofaza xarakteriga ega va yashashga xizmat qiladi. U shuningdek, individning faolligi manbai, uning ijodiy potentsiali va yutuqlarga intilishi bo`lib yuzaga chiqadi. Shaxs tajovuzning turli ko`rinishlarini taniy olishi, tajovuzni ijtimoiy maqbul shakllarda ifodalashi va nihoyat, boshqalar yoki o`zining ustidan zo`ravonlik qilishdan qochishi kerak va mumkin. Shaxsiy tajovuz taqdiri – har bir katta insonning shaxsiy tanlagan ishi o`z tajovuziga egalik qilish esa – umuman murakkab psixologik vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. «Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori».
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida so'zlagan nutq 1997.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. 1992.
4. Boboyev X.B., A.X.Saidovlar umumiy tahriri ostida. «O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganish». «O'zbekiston» nashriyoti Toshkent-2001.
5. Beshcheva S.A. «Сложный мир подростка». Sverxtoysk 1984.
6. To'laganova G.K. «Yosh davrlari va pedagogik psixologiya kursi buyicha
7. tarbiyasi qiyin o'smirlar psixologiyasiga metodik ko'rsatmalar"
8. Fayziyev Ya. M. «Umumiy va tibbiy psixologiya». Toshkent Abu Ibn Sino
9. nomidagi tibbiyot nashriyoti 2000.
10. 7. G'oziyev E. G. «Tarbiyasi qiyin o'smirlar psixologiyasi».. Toshkent-1984.
11. 8. Emile Durkheim – "Le Suicide"
12. 9.Robert K. Merton – „Social Structure and Anomie" (Ijtimoiy Tuzilmalar va anomiya)
13. 10. Travis Hirschi – „Causes of Delinquencu "
14. 11.Michel Foucault – „Discipline and Punish: The Birth of the Prison"

15. 1. Айматова Д. Р. Социально-психологические характеристики в связи и эмоционального интеллекта к уровня удовлетворенности семейной жизни //E Conference Zone. – 2024. – С. 1-4.
16. Айматова, Дилором Рuzимуротовна. "Социально-психологические характеристики в связи и эмоционального интеллекта к уровня удовлетворенности семейной жизни." *E Conference Zone*. 2024.
17. Айматова, Д. Р. (2024, February). Социально-психологические характеристики в связи и эмоционального интеллекта к уровня удовлетворенности семейной жизни. In *E Conference Zone* (pp. 1-4).
18. 1. Ruzimurotovna A. D. Concepts Of Satisfaction With Family And Family Life //Journal of Pedagogical Inventions and Practices. – 2024. – Т. 30. – С. 28-30.
19. 2. Ruzimurotovna, Aymatova Dilorom. "Concepts Of Satisfaction With Family And Family Life." *Journal of Pedagogical Inventions and Practices* 30 (2024): 28-30.
20. Ruzimurotovna, A. D. (2024). Concepts Of Satisfaction With Family And Family Life. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 30, 28-30.
21. Buribaevich M. K., Zayitovich D. M., Yuldashev S. E. PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF MEMORY IN PRESCHOOL CHILDREN //Frontline Social Sciences and History Journal. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 21-31.
22. Buribaevich, Murotmusaev Komiljon, Dzhelyalov Marlen Zayitovich, and Sheryigit Ergashevich Yuldashev. "PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF MEMORY IN PRESCHOOL CHILDREN." *Frontline Social Sciences and History Journal* 2.03 (2022): 21-31.
23. Buribaevich, M. K., Zayitovich, D. M., & Yuldashev, S. E. (2022). PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF MEMORY IN PRESCHOOL CHILDREN. *Frontline Social Sciences and History Journal*, 2(03), 21-31.
24. Ойматова Д. Р. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА УРОВЕНЬ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ БРАКОМ.

25. Ойматова, Д. Р. "СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА УРОВЕНЬ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ БРАКОМ." 258.
26. Ойматова, Д. Р. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА УРОВЕНЬ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ БРАКОМ.
27. Айматова Д. Хотира va o'smir yoshdagi o'quvchilarda хотирани mustahkamlash metodlari //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 12/S. – С. 142-145.
28. Айматова, Дилором. "Хотира va o'smir yoshdagi o'quvchilarda хотирани mustahkamlash metodlari." *Общество и инновации* 2.12/S (2021): 142-145.
29. Ruzimurotovna A. D. RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND LIFE SATISFACTION //Conferencea. – 2024. – С. 1-6.
30. Ruzimurotovna, Aimatova Dilorom. "RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND LIFE SATISFACTION." *Conferencea* (2024): 1-6.

Ro'ziboyeva Barchinoy Baxtiyor qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Pedagogika va psixologiya yo'nalishi 4-bosqich talabasi

TAJOVUZKOR XULQ-ATVOR

Annotatsiya: Annotatsiya: Maqolada bugungi globallashuv jarayonida shaxslar o'rtasida ko'payib borayotgan tajovuzkor xulq-atvor haqida fikrlar keltirilgan. Yosh avlod o'rtasida deviant xulq-atvorning rivojlanishi va jamiyatdagi jinoyatchilik hodisalarining o'sishi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud. Iqtisodiy tengsizlik, ommaviy globallashuv, axborotdan erkin foydalanish, demokratiyaning rivojlanishi, shuningdek, ijtimoiy hodisalar ko'pincha o'smirlar muhitida salbiy reaksiyalarni

keltirib chiqaradi. Yoshlar adolatsizlikka qarshi isyon ko'taradilar, axloqiy me'yorlarni o'rnatdilar.

Калит so'zlar: agressiya, tajovuzkorlik , shaxs, ijtimoiylashuv, stress, g'azab, haqorat, xulq-atvor , jarayon, zarar, nafrat .

Аннотация: В статье рассматривается усиление агрессивного поведения среди людей в условиях современного процесса глобализации. Существует прямая связь между развитием девиантного поведения среди молодого поколения и ростом преступности в обществе. Экономическое неравенство, массовая глобализация, свободный доступ к информации, развитие демократии, а также социальные события часто вызывают негативную реакцию в обществе. среда подростков. Молодые люди восстают против несправедливости и устанавливают моральные стандарты.

Ключевые слова: агрессия, агрессивность, личность, социализация, стресс, гнев, оскорбление, поведение, процесс, ущерб, ненависть.

Abstract: The article discusses the increasing aggressive behavior among individuals in today's globalization process. There is a direct relationship between the development of deviant behavior among the young generation and the increase in crime in society. Economic inequality, mass globalization, free access to information, the development of democracy, as well as , social events often cause negative reactions in the adolescent environment. Young people rebel against injustice and set moral standards.

Keywords: aggression, aggressiveness, personality, socialization, stress, anger, insult, behavior, process, damage, hate.

Кирish. Psixologiyada tajovuz tushunchasi ostida o'ziga boshqalarni bo'ysundirish yoxud ular ustidan ustunlik qilish maqsadida real axloq yoki fantaziyalashda ko'rinuvchi tendensiya (intilish) tushuniladi. Ushbu tendentsiya universal xarakterga ega, "tajovuz" atamasining o'zi esa umuman olganda neytral ma'noga ega. Tajovuz mohiyati bo'yicha ijobiy, hayotiy qiziqishlar va yashashga xizmat qiluvchi bo'lganiday, o'z-o'zidan tajovuzkor maylni qondirishga mo'ljal olgan salbiy bo'lishi ham mumkin. Tajovuz psixik reallik sifatida aniq tavsifnomaga ega:

yo'nalganlik, ko'rinish shakllari, jadallik. Tajovuzning maqsadi jabrlanuvchiga shaxsan azob (zarar) yetkazish (dushmanlik tajovuzi) bo'lishi ham mumkin, yana tajovuzdan boshqa maqsadlarga (instrumyental tajovuz) erishish usuli sifatida foydalanish ham mumkin. Tajovuz tashqi ob'yektlar (odamlar yoki predmetlar) yoki o'zi (tana yoki shaxs) ga yo'naltirilgan bo'ladi. Boshqa odamlarga yo'naltirilgan tajovuz jamiyat uchun alohida xavfni aks ettiradi. A. Bandura va R. Uoltyer uni assotsial tajovuz deb ataydilar va natijada boshqa shaxs yoki mulkka zarar keltiruvchi, shu bilan birgalikda, bu aktlar qonun bo'yicha jazolanmasligi mumkin bo'lgan.

Mazmuniy rejada tajovuzkor axloqning yetakchi belgilari deb uning quyidagi ko'rinishlarini aytish mumkin:

- odamlar ustidan ustunlikka va ulardan o'z maqsadida foydalanishga aniq ko'rinib turgan intilish;
- barbod qilish tendentsiyasi;
- zo'ravonlikka intilish;

Barcha sanab o'tilgan belgilarni umumlashtirib, shaxsning tajovuzkor axloqi ustunlikning aniq ko'rinib turgan sababini ko'zda tutishi haqida gapirish mumkin. Bunda aniq ko'rinib turuvchi ijtimoiy-salbiy baholash, dastavval, “bunday murojaatni istamagan boshqa tirik mavjudotga zarar yetkazish yoki haqoratlashni maqsad qilib qo'ygan” tajovuzkor axloqning shakliga ega. Bunday tajovuzkor-assotsial axloq, albatta, zo'ravonlik – og'riq keltiruvchi verbal yoki jismoniy harakatdir. U, qoidadagiday, tajovuzkorning salbiy hissiyotlari fonida o'tadi, va o'z navbatida, jabrlanuvchida salbiy kechinmalarni uyg'otadi (qo'rquv, kamsitilish). Bu axloq tajovuzkor sabablar – barbod qilish, bartaraf etish, foydalanish, zarar yetkazishga yo'naltiriladi. Kognitiv darajada u bunday axloqning to'g'riligini tasdiqlovchi ko'rsatmalar bilan qo'llab-quvvatlanadi.

Asosiy qism. Shaxsning tajovuzkor axloqiga ta'sir ko'rsatuvchi boshqa xususiyat uning frustratsiyaga chidab berish qobiliyati hisoblanadi. Ma'lumki, frustratsiya ostida ehtiyojni qoniqtirish yoki maqsadga erishish yo'lidagi to'siqlar bilan chaqirilgan holat tushuniladi. Ba'zi mualliflar frustratsiyani tajovuzkor axloqning yetakchi sabablaridan

biri sifatida ko`rib chiqadilar. Umuman olganda frustratsiya – juda ham keng tarqalgan ko`rinish, va odamlar uni uddalashda qobiliyatlari bo`yicha juda farqlanadilar. Agar tajovuzkor axloq frustratsiyani bartaraf etishga muvaffaqiyatli tarzda yordamlashsa, unda ta'limning qonunlariga muvofiq katta ehtimollikda kuchayadi. Shuningdek, agar odam frustratsiyaga yuqori ta'sirchan bo`lsa, yana unda frustratsiyani yengishning ijtimoiy maqbul usullari ishlab chiqilmagan bo`lsagina, muammo yuzaga kelishi mumkin. Ommaviy axborot vositalari (OAV) ning shaxs tajovuzkor axloqiga ta'sirini birmuncha munozarali masalalardan biri deb hisoblash mumkin. OAVning salbiy tajovuzini kuzatib o`rganadilar degan dalildan kelib chiqadilar. M.Xyusmann tadqiqotchilar guruhi bilan televizion ko`rsatuvlarni ko`rish va tajovuzkorlik o`rtasidagi korrelyatsiyani 20 yil davomida kuzatdilar. Ular aniqladilarki, 30 yoshda sodir etilgan jinoyatlarning og`irligi 8 yoshda afzal ko`riladigan televizion ko`rsatuvlarga mos tushadi. Televediniya vositasida tajovuzkor axloqning shakllanish mexanizmi quyidagi obrazda ko`rinishi mumkin: televizion ko`rsatuvlarga o`ta qiziqish – tajovuzkor fantaziyalar – personaj bilan o`zini o`xshatish – muammoni hal qilish va odamlarga ta'sir ko`rsatishning tajovuzkor usulini o`zlashtirish – tajovuzkor harakatlarni takrorlash – shaxslararo munosabatlarda muammoni yechish uchun tajovuzdan foydalanish – madad olish – tajovuzkor odatlar – rivojlanmagan ijtimoiy va o`quv malakalari – frustratsiya televizion ko`rsatuvlarni o`ta ko`p tomosha qilish. Kuzatish orqali tajovuzkor axloqning shakllanishi bir necha shartlarni bajargandagina mumkin. Birinchidan, ko`rilganlar real ko`rinishi va odamni chulqab olishi zarur. Ikkinchidan, ko`rilganlar aynan tajovuz sifatida anglanmog'i lozim. Uchinchidan, tajovuz qachonki tomoshabin o`zini tajovuzkor bilan o`xshatsa, tajovuzning potentsial ob'yekti esa aniq shaxs uchun filmdagi tajovuz qurboni bilan assotsiatsiyalansagina tajovuz taqlid qilib o`rganiladi. O`rganishning keyingi printsipial sharti tajovuz natijasida qahramonning tomoshabin uchun ahamiyatli bo`lgan lazzat olishi yoki maqsadga erishishi hisoblanadi. Umuman olganda, tajovuzkor sahnalarni ko`rish, chamasi, ko`pchilik katta odamlarga ko`zda tutilgan to`g`ridan-to`g`ri salbiy ta'sir

ko`rsatmaydi, chunki qabul qilishning o`zi ichki va tashqi sharoitlar yig'indisini belgilaydi.

OAV ning bolalar va o`smirlar rivojlanishiga salbiy ta'sir ko`rsatishi haqqoniy xavfni tug'diradi va maxsus o`rganishni talab qiladi. Shaxs axloqiga ommaviy axborot vositalarining ta'siri to`la tushunarsiz bo`lib qolgan bir paytda oilaning tajovuzkor axloqning shakllanishida asosiy ijtimoiy manba bo`lib qolayotgan hozirgi vaqtda tan olinmoqda. Yaxshi ma'lumki, tajovuz nafaqat dushmanlarga notanish odamlar yoki raqiblarga nisbatan namoyon bo`ladi. Psixologik yoki jismoniy zo`rlilik ko`pgina oilalar uchun mutlaqo kam uchraydigan hodisa emas. Oilada tajovuz ko`rinishlarining shakli turli-tumandir. Bu to`g'ridan-to`g'ri jismoniy yoki jinsiy zo`rlilik, sovuqqonlik, taxqir, salbiy baho, shaxsga bosim, bolani hissiy qabul qilmaslik bo`lishi mumkin. Oila a'zolari o`zlari tajovuzkor axloqni namoyon qilishlari yoki bolaning istalmagan harakatiga madad berishlari mumkin. Bolaning tajovuzkor axloqiga turli oilaviy omillar ta'sir ko`rsatadi, masalan, oilaning past darajada qovushganligi, janjalkashlik, ota-onalar va bola o`rtasidagi yetarlicha bo`lmagan yaqinlik, bolalar o`rtasidagi o`zaro noxush munosabatlar, oilaviy tarbiyaning noteng uslubi. Masalan, o`ta qattiq nazoratdan foydalanuvchi; nihoyatda qattiq jazoni qo`llovchi ota-onalar ko`pincha o`z farzandlarining tajovuzi va quloq solmasligiga duch keladilar. A. Bandura va R. Uoltyer o`smirlarning ijtimoiylashuvi va ularning oilaviy sharoitlari o`rtasidagi aloqani o`rganib, bola axloqini belgilovchi uchta asosiy xususiyatlarni ajratdilar: uning tobe (samimiy-shaxsiy) munosabatlar o`rnatishga tayyorligi, vijdon rivojlanganligi darajasi, tajovuzga motivatsiya kuchi. Mualliflar fikriga ko`ra, oila samarali ijtimoiylashuvning eng kam darajadagi sharoitini yaratishi kerak. Bolaning atrofdagilarni qiziqishi, e'tibori va ma'qullashini istashga o`rgatadigan bevosita birinchi muhim shart mehribonlik motivatsiyasidir. Ikkinchi zaruriy shart deb tadqiqotchilar izchil talablar va cheklovlar (shu shart bilanki, ota-onalarning o`zlari ijtimoiy me'yorlarni biladilar) shaklidagi "ijtimoiylashuvning bosimi"ni ataydilar. Aksincha, axloqning dushmanlik shakli oilada ota-onalik muhabbatiga ehtiyoj frustratsiyasi, doimiy jazoni qo`llash (istalgan axloqni rag'batlantirish ustidan uning ustunligi), ota-onalar tomonidan

talablarning kelishmaganligi, ota-onalarning o`zlarini tajovuzkorligi natijasida paydo bo`ladi. Shunday qilib, “assotsial tajovuz nazariyasi”ga muvofiq bolaning tajovuzkor axloqi dastavval bitta yoki ikkala ota-ona tomonidan nozik g'amxo`rlik va mehribonlik yetishmasligidan tug`illadi. Ko`ngil qo`yish frustratsiyasi bolada doimiy dushmanlik tuyg`usining paydo bo`lishiga olib keladi, chunki o`zi uchun ahamiyatli bo`lgan kattalarga (shu jumladan, uning hissiy ko`rinishlari) taqlid qilish orqali rivojlanadi.

Xulosa. Bolaning ota-onalari bilan munosabatida rivojlangan ko`rsatma va axloqi oqibatda boshqa odamlarga ko`chiriladi (sinfdoshlar, o`qituvchilar, turmush o`rtoqi). Oilaning yetakchi roli haqidagi gipoteza foydasiga yana bir isbot – bu ma'lum sharoit – bolalar muassasalarida tarbiyalanuvchi bolalarda tajovuzkorlik bilan bog`liq bo`lgan buzilishning ustunligi (asrab olingan bolalardan farqli ravishda) hisoblanadi. Bir vaqtning o`zida zaruriy ota-onalik g'amxo`rligidan mahrum bo`lgan barcha bolalar ham tajovuzkor bo`lavermaydilar. Oilaviy depressiyaning boshqa oqibati odamovilik, yuqori bog`liqlik, bo`ysunishga ortiqcha tayyorlik yoki chuqur xavotirlilik bo`lishi mumkin (pirovard, ehtimol, depressiyaning darajasi, bolaning yoshi, uning konstitutsional xislatlari va boshqa sharoitlarga bog`liq). Shunday qilib, ichki va tashqi omillarning noxush ta'sirida tajovuzkor mayl haqiqatan tajovuzkorlik va jamoatchilik uchun xavfli shaklgacha bo`lgan turg'un barbod qiluvchi axloq shakliga ega bo`ladi. Biroq tajovuz salbiy oqibatlarga olib kelishi shart emas. Masalan, u nafaqat yangi va yangi ob'yektlarga aralashib ketishi, balki faoliyatning turli shakllariga – biznes, o`qish, sport, sardorlik va boshqalarga qo`shilishi (sublimatsiya qilmoq) mumkin. Albatta, me'yorda tajovuz muhofaza xarakteriga ega va yashashga xizmat qiladi. U shuningdek, individning faolligi manbai, uning ijodiy potentsiali va yutuqlarga intilishi bo`lib yuzaga chiqadi. Shaxs tajovuzning turli ko`rinishlarini taniy olishi, tajovuzni ijtimoiy maqbul shakllarda ifodalashi va nihoyat, boshqalar yoki o`zining ustidan zo`ravonlik qilishdan qochishi kerak va mumkin. Shaxsiy tajovuz taqdiri – har bir katta insonning shaxsiy tanlagan ishi o`z tajovuziga egalik qilish esa – umuman murakkab psixologik vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

31. Karimov I.A. «Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori».
32. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida so'zlagan nutq 1997.
33. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. 1992.
34. Boboyev X.B., A.X.Saidovlar umumiy tahriri ostida. «O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganish». «O'zbekiston» nashriyoti Toshkent-2001.
35. Beshcheva S.A. «Slojnyy mir podrostka». Sverxtovsk 1984.
36. To'laganova G.K. «Yosh davrlari va pedagogik psixologiya kursi buyicha
37. tarbiyasi qiyin o'smirlar psixologiyasiga metodik ko'rsatmalar"
38. Fayziyev Ya. M. «Umumiy va tibbiy psixologiya». Toshkent Abu Ibn Sino
39. nomidagi tibbiyot nashriyoti 2000.
40. 7. G'oziyev E. G. «Tarbiyasi qiyin o'smirlar psixologiyasi».. Toshkent-1984.
41. 8. Emile Durkheim – "Le Suicide"
42. 9.Robert K. Merton – „Social Structure and Anomie" (Ijtimoiy Tuzilmalar va anomiya)
43. 10. Travis Hirschi – „Causes of Delinquencu "
44. 11.Michel Foucault – „Discipline and Punish: The Birth of the Prison"
45. 1.Айматова Д. Р. Социально-психологические характеристики в связи и эмоционального интеллекта к уровня удовлетворенности семейной жизни //E Conference Zone. – 2024. – С. 1-4.
46. Айматова, Дилором Рuzимуротовна. "Социально-психологические характеристики в связи и эмоционального интеллекта к уровня удовлетворенности семейной жизни." *E Conference Zone*. 2024.
47. Айматова, Д. Р. (2024, February). Социально-психологические характеристики в связи и эмоционального интеллекта к уровня удовлетворенности семейной жизни. In *E Conference Zone* (pp. 1-4).
48. 1.Ruzimurotovna A. D. Concepts Of Satisfaction With Family And Family Life //Journal of Pedagogical Inventions and Practices. – 2024. – Т. 30. – С. 28-30.

49. 2. Ruzimurotovna, Aymatova Dilorom. "Concepts Of Satisfaction With Family And Family Life." *Journal of Pedagogical Inventions and Practices* 30 (2024): 28-30.
50. Ruzimurotovna, A. D. (2024). Concepts Of Satisfaction With Family And Family Life. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 30, 28-30.
51. Buribaevich M. K., Zayitovich D. M., Yuldashev S. E. PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF MEMORY IN PRESCHOOL CHILDREN //Frontline Social Sciences and History Journal. – 2022. – Т. 2. – №. 03. – С. 21-31.
52. Buribaevich, Murotmusaev Komiljon, Dzhelyalov Marlen Zayitovich, and Sheryigit Ergashevich Yuldashev. "PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF MEMORY IN PRESCHOOL CHILDREN." *Frontline Social Sciences and History Journal* 2.03 (2022): 21-31.
53. Buribaevich, M. K., Zayitovich, D. M., & Yuldashev, S. E. (2022). PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT OF MEMORY IN PRESCHOOL CHILDREN. *Frontline Social Sciences and History Journal*, 2(03), 21-31.
54. Ойматова Д. Р. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА УРОВЕНЬ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ БРАКОМ.
55. Ойматова, Д. Р. "СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА УРОВЕНЬ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ БРАКОМ." 258.
56. Ойматова, Д. Р. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА УРОВЕНЬ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ БРАКОМ.
57. Айматова Д. Хотира va o'smir yoshdagi o'quvchilarda хотирани mustahkamlash metodlari //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 12/S. – С. 142-145.
58. Айматова, Дилором. "Хотира va o'smir yoshdagi o'quvchilarda хотирани mustahkamlash metodlari." *Общество и инновации* 2.12/S (2021): 142-145.
59. Ruzimurotovna A. D. RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND LIFE SATISFACTION //Conferencea. – 2024. – С. 1-6.

60. Ruzimurotovna, Aimatova Dilorom. "RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND LIFE SATISFACTION." *Conferencea* (2024): 1-6.